

59. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2025

MEDBESEDILNOST IN DRUGI ELEMENTI POSTMODERNIZMA

V JANČARJEVEM ROMANU *IN LJUBEZEN TUDI*

Književnost

Raziskovalna naloga

II. gimnazija Maribor

Ana Julija Ažnoh

Mentorica: dr. Maja Savorgnani, prof.

Maribor, 2025

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOGIJA	8
3 TEORETIČNI DEL	9
3.1 O avtorju	9
3.2 Nastanek romana <i>In ljubezen tudi</i>	10
3.3 Kratek povzetek zgodbe	11
3.4 Postmodernizem in metafikcija	13
3.4.1 Medbesedilnost	16
3.4.1.1 Citat	16
3.4.1.2 Aluzija	17
3.4.2 Druge značilnosti postmodernističnega pripovedništva	17
3.4.3 Žanrski sinkretizem	18
3.4.3.1 Ljubezenski, zgodovinski in vojni roman	19
4 EMPIRIČNI DEL	21
4.1 Metafikcija	21
4.2 Medbesedilnost	23
4.2.1 Odnos med Sonjo in Valentinom	23
4.2.2 Odnos med Valentinom in Katjušo	25
4.2.3 Karakterizacija Ludwiga Mischkolinka	28
4.2.4 Motiv narodne zavesti	29
4.2.5 Naslov romana	31
4.3 Žanrski sinkretizem	32
5 UGOTOVITVE	35
6 VIRI IN LITERATURA	38
6.1 Knjižni viri in literatura	38
6.2 Spletni viri	39
7 PRILOGA	41

POVZETEK

Raziskovalna naloga se ukvarja z romanom *In ljubezen tudi* pisatelja Draga Jančarja, natančneje z avtorjevo rabo postmodernističnih elementov v njem. Te analizira z različnih vidikov in ugotavlja njihovo vlogo ter vpliv na sporočilnost romana.

Naloga najprej definira ključne pojme, kot sta postmodernizem in medbesedilnost. V nadaljevanju analizira roman z vidika teh elementov, pri čemer jih razvrsti po vsebinskih področjih, s katerimi se povezujejo. Naloga ugotavlja, da je v izbranem delu med postmodernističnimi elementi najpogosteje prisotna medbesedilnost v obliki citiranja pesniških besedil, ki jih je Jančar v pripoved vključil predvsem zato, da je z njimi karakteriziral literarne osebe in odnose med njimi ter poglobil sporočilnost romana. Kljub prisotnim elementom metafikcije in medbesedilnosti ter žanrskemu sinkretizmu pa teh elementov avtor ne uporablja na postmodernističen način, saj z njimi ne ruši znotrajliterarne resničnosti, ampak ustvari prepričljivo in pretresljivo zgodbo.

Ključne besede: postmodernizem, medbesedilnost, metafikcija, aluzije, romaneskni žanri, Jančar

ABSTRACT

This research paper examines the novel *In ljubezen tudi* by Drago Jančar, focusing specifically on the author's use of postmodernist elements. These elements are analyzed from various perspectives, identifying their role and impact on the novel's overall message.

It then analyzes the novel through the lens of these concepts, categorizing them thematically. The paper establishes that among the postmodernist features present in the novel, intertextuality appears most frequently, particularly in the form of quotations of poetic texts that Jančar incorporated primarily to develop his characters, explore the relationships between them, and provide the novel's message with additional depth. Despite the presence of metafiction, intertextuality, and genre syncretism, Jančar does not employ these elements in a typical postmodernist fashion. Rather than dismantling intradiegetic reality, he uses them to craft a compelling and emotionally powerful narrative.

Key words: postmodernism, intertextuality, metafiction, allusions, novelistic genres, Jančar

ZAHVALA

Zahvaljujem se svoji mentorici za njeno pomoč, nasvete in usmeritve pri pripravi raziskovalne naloge.

1 UVOD

Sodobni roman *In ljubezen tudi* slovenskega pisatelja, dramatika in esejista Draga Jančarja je mojo pozornost pritegnil ob objavi izbora književnih del za letošnjo maturu. Zelo sem bila navdušena nad Jančarjevim romanom *To noč sem jo videl* kot tudi nad njeno dramsko uprizoritvijo, zato sem v pričakovanju roman *In ljubezen tudi* nemudoma prebrala. Čeprav nam naslov nakazuje romantično vsebino, v njem ni v ospredju zgolj ljubezenska zgodba, temveč, kot je zapisala Ženja Leiler (2017), delo tematizira trud posameznika, kako ohraniti ljubezen v brutalnih vojnih časih, in postavlja pod vprašaj razširjeno prepričanje, da ljubezen premaga vse ovire. Prav to razmišljanje o prepletenosti ljubezni in vojne me je v romanu zelo pritegnilo. Prevzelo me je, kako avtorju uspe opisati vojno situacijo in napete odnose med osebami, ne da bi se postavil na eno stran in drugo obsojal.

Ob branju romana sem opazila, da avtor v pripoved pogosto vključuje reference na različna pesniška besedila. Ker sem se s tako obsežnim vključevanjem poezije v roman prvič srečala, me je zanimalo, čemu se Jančar poslužuje tega avtorskega prijema. Prav tako sem ob branju opazila še druge moderne pripovedne postopke, in ker je za Jančarjevo literaturo značilno, da pri v njej pogosto spogleduje s postmodernizmom, sem se odločila raziskati, katere elemente postmodernizma lahko prepoznamo v tem romanu in s kakšnim namenom jih avtor vključuje v pripoved.

O postmodernizmu in njegovih tipičnih postopkih je v slovenski literarni vedi bilo že veliko govora; med najpomembnejša dela s to tematiko sodijo Juvanova monografija *Intertekstualnost* iz leta 2000, 43. zvezek Literarnega leksikona z naslovom *Postmodernizem* avtorja Janka Kosa iz leta 1995 in Virkovo delo *Strah pred naivnostjo* iz leta 2000. Tudi Jančarjeva literatura je bila deležna mnogih literarnozgodovinskih obravnav različnih stopenj poglobljenosti (od strokovnih člankov, diplomskih in magistrskih nalog pa vse do doktorskih disertacij), vendar se jih večina osredotoča na njegova starejša dela (npr. diplomska naloga Martine Potisk z naslovom *Medbesedilnost v romanih romanov Draga Jančarja*). Splošna predstavitev romana avtorja Draga Megliča je bila objavljena tudi v gradivu za maturante, a v njen so elementi, na katere se bo osredotočala ta naloga, zgolj omenjeni. Natančnejše študije

postmodernističnih elementov s poudarkom na medbesedilnosti v izbranem romanu torej še ni.

Pred raziskovanjem sem si postavila naslednje hipoteze, ki jih bom s pomočjo strokovne literature in literarne analize izbranih elementov romana skušala potrditi oz. zavreči:

1. V romanu so prisotne naslednje značilnosti postmodernistične književnosti: metafikcija, medbesedilnost in žanrski sinkretizem.

2. Med postmodernističnimi elementi je najpogostejša medbesedilnost, ki se pojavlja v obliki citatov iz različnih pesniških besedil in aluzij na znane avtorje oz. njihova dela.

3. Medbesedilni elementi opravljajo v romanu več vlog, med katerimi je najpomembnejša karakterizacija ljubezenskih odnosov med liki.

4. Za roman velja žanrski sinkretizem, saj se v njem prepletajo elementi ljubezenskega, zgodovinskega in vojnega romana.

5. Dela kljub pogostemu vključevanju elementov postmodernistične književnosti ne moremo označiti za postmodernistični roman.

Naloga je sestavljena iz dveh večjih sklopov – teoretičnega in empiričnega. V teoretičnem delu bom predstavila avtorja in na kratko povzela zgodbo romana ter pojasnila, kako je nastal. Nato bom s pomočjo strokovne literature definirala najpomembnejše literarne termine (zlasti značilnosti postmodernizma in postopkov, ki jih najdemo v tovrstni literaturi, s poudarkom na medbesedilnosti).

V drugem, empiričnem delu bom analizirala različne elemente, značilne za postmodernistično literaturo, s posebnim poudarkom na medbesedilnosti oz. pojavljanju citatov iz pesniških besedil ter aluzij na znane avtorje oz. njihova dela. Za boljšo preglednost bom analizo medbesedilnosti razdelila na več tematskih poglavij, s katerimi se ti elementi v romanu povezujejo, ki zajema različne vidike od karakterizacije književnih likov in odnosov med njimi do sooblikovanja sporočila romana.

2 METODOLOGIJA

Pri pisanju raziskovalne naloge bom uporabila različne metode dela:

- metodo zbiranja in preučevanja izbrane strokovne literature (knjižnih in spletnih virov), s pomočjo katere bom definirala ključne literarnovedne pojme, ki jih bom potrebovala pri analizi besedila;
- deskriptivno metodo za definiranje omenjenih ključnih pojmov;
- metodo literarne analize romana (strukturno-tematsko analizo in analizo glavnih pojavitev medbesedilnosti ter drugih postmodernističnih elementov v romanu);
- metodo sinteze spoznanj oz. ugotovitev.

3 TEORETIČNI DEL

Za boljše razumevanje literarne analize v nadaljevanju bom na začetku predstavila avtorja Draga Jančarja, na kratko povzela zgodbo romana, nato pa definirala nekaj ključnih literarnih pojmov in tako poglobila teoretično ozadje svojega preučevanja.

3.1 O avtorju

Drago Jančar je slovenski pisatelj, dramatik, esejist in akademik, ki se je rodil 13. aprila 1948 v Mariboru. Velja za enega najuspešnejših še živečih slovenskih avtorjev, čigar dela so prejela številne – tako domače kot mednarodne – nagrade in so prevedena v različne jezike.

Jančar se je po končani osnovni šoli in Tehniški šoli za kemijsko stroko v Rušah vpisal na mariborsko Višjo pravno šolo. Med študijem prava je bil kulturni in odgovorni urednik študentskega literarnega lista Katedra, nato pa se je leta 1971 zaposlil kot novinar pri mariborskem časniku Večer. Tri leta kasneje je izdal svoj prvi roman z naslovom *Petintrideset stopinj*. Istega leta so ga zaradi »razširjanja sovražne kulture« zaprli. Nekakšen povod za obtožnico je bila prepovedana knjiga Tomaža Kovača *V Rogu ležimo pobiti*, ki jo je Jančar prinesel iz Avstrije. V tem času je začel nastajati njegov drugi roman z naslovom *Galjot*. Po prihodu iz zapora je moral na služenje vojaškega roka v Srbijo, nato pa se je odločil, da se bo ukvarjal samo še s pisateljevanjem. Ker pa to ni zadoščalo za mesečno plačo, se je ponovno za kratek čas zaposlil pri Večer, nato pa se je preselil v Ljubljano, kjer je nekaj časa delal kot dramaturg pri Viba filmu. Leta 1981 se je zaposlil pri založbi Slovenska matica in delal kot urednik vse do leta 2016. Aktivno je sodeloval tudi pri ustanovitvi Nove revije in bil njen urednik. Proti koncu osemdesetih je študijsko bival v ZDA, Avstriji, Nemčiji in Veliki Britaniji. Od leta 1987 do 1991 je predsedoval slovenskemu PEN-u. Leta 1995 je postal izredni član, od leta 2001 pa je redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Danes je Jančar verjetno najbolj prepoznaven slovenski romanopisec, vendar se je v osemdesetih posvečal predvsem dramatik (*Veliki briljantni valček*, *Halštat*). Naslednje desetletje so v ospredje stopili eseji, v katerih se je dotaknil marsikaterega perečega kulturnega in političnega vprašanja. Njegov romaneskni opus trenutno obsega

dvanajst del, zadnji roman z naslovom *Ob nastanku sveta* je izdal leta 2022. Jančar v svojih delih pogosto obravnava zgodovinsko tematiko, sicer pa se je v začetku ukvarjal z bivanjskimi vprašanji človeka, v kasnejših delih pa je opazen premik k odnosu med posameznikom in družbo. Nekateri njegovi romani so, tako kot njegova dramska besedila, zaživali na odru doma in v tujini. Ustvarjal je tudi za film, televizijske nadaljevanke in radijske igre.

Za svoje delo je bil Jančar večkrat nagrajen. Že leta 1974 je za novinarsko delo prejel Tomšičevo nagrado, pet let kasneje je za zbirko novel dobil nagrado Prešernovega sklada. Je tudi prejemnik Badjurove nagrade, leta 1993 pa je dobil Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Štirikrat je prejel nagrado kresnik za najboljši slovenski roman leta in trikrat Rožančevo nagrado za eseje. Prav tako je večkratni dobitnik Grumove nagrade za najboljšo slovensko dramo. Mesto Maribor ga je leta 2002 nagradilo z Glazerjevo nagrado za vrhunske dosežke na področju kulture. Prejel je tudi Zlati častni znak svobode RS za »izjemno ustvarjalno delo ter obogatitev slovenske in svetovne književnosti ter uveljavljanje slovenskega ugleda v svetu«.

Tudi v tujini njegovo delo ni ostalo neopaženo, o čemer med drugim pričajo Sterijeve nagrade iz Novega Sada, Herderjeva nagrada za literaturo, nagrada Jean Amery za esejistiko, nagrada ACEL za njegov obsežni literarni opus in nagrada Hemingway-Sparkasse v Lignanu. V Franciji je za roman *To noč sem jo videl* prejel nagrado za najboljšo tujo knjigo, leto kasneje se je isti roman znašel na vrhu decembrske avstrijske lestvice najboljših knjig. Leta 2015 je prejel še nagrado državljan Evrope, ki jo podeljuje Evropski parlament. Leta 2020 je za življenjsko delo prejel ugledno avstrijsko državno nagrado za evropsko književnost. (Povzeto po: Zobec, 2024, in Drago Jančar, 2024).

3.2 Nastanek romana *In ljubezen tudi*

Jančarjev enajsti roman, za katerega je prejel že rekordnega četrtega kresnika, je bil napisan leta 2017. Tone Smolej okoliščine nastanka romana opisuje takole: »Drago Jančar je navdih za svoj roman *In ljubezen tudi* dobil v fotografiji, ki mu jo je neznani pošiljatelj poslal po nekem njegovem literarnem nastopu na EPK v Mariboru.« Zadaj je pisalo: »Po vašem nastopu – za spomin na Maribor«. Jančar še danes ne ve, kdo je bil pošiljatelj, a fotografija je dejansko sprožila začetek romana, ki ga je imel že dolga

leta v načrtu. (Smolej, 2022.) Zanimivo je, da je sprva razmišljal o drugem naslovu. Ana Jurc pojasnjuje, da »je bil roman skoraj do izida pravzaprav naslovljen *Zlo, naraščanje*. Na koncu se je pisatelj na prigovarjanje urednikov odločil za (do promocije malce prijaznejši) naslov, ki je v resnici izposojen verz lorda Byrona (oziroma Janeza Menarta, ki ga je prevedel v slovenščino). »Zdaj že sivolasa protagonistka vrsto let po osrednjih dogodkih iz romana v neki knjigi po naključju naleti na kitico, v kateri začuti svojo resnico – in resnico mnogih strtih ljudi, ki so preživetje v vojni drago plačali.« (Jurc, 2017.) Tako je naslov romana postal zadnji verz v drugi kitici Byronove pesmi *Ne pojdeva več v dvoje*, ki povzame sporočilo romana, da se tudi ljubezen svoji silnosti navkljub lahko upeha, iztroši in mine. Roman pa ni bil nagrajen le doma, ampak so njegovo kakovost prepoznali tudi na tujem; v Latisani v Italiji je spomladi 2023 prejel 30. mednarodno literarno nagrado Latisana per il Nord-Est. (Meglič, 2024.)

3.3 Kratek povzetek zgodbe

Roman *In ljubezen tudi* se dogaja v zadnjem letu druge svetovne vojne in v prvih nekaj mesecih po njej, in sicer v okupiranem Mariboru, kjer se prepletajo osebne zgodbe in širši zgodovinski dogodki. Zgodba se začne s fotografijo, na kateri je svetlolasa mlada ženska, Sonja, v karirastem krilu in črnih nogavicah, ki se ozira za moškim v SS-ovski uniformi. Dekle s fotografije, Sonja, prepozna moškega na njej, tj. SS-oficirja Ludwiga, s katerim se delno poznata že iz otroštva. Sonja steče za njim in po začetnem oklevanju zbere pogum in ga povabi na čaj. Želi si namreč, da bi Ludwig uporabil svojo moč in vpliv, da bi izpustil njenega fanta Valentina iz zaporu. Aretiran je bil marca 1944 v Mislinji pri Slovenj Gradcu, potem ko je domov pripeljal ranjenega soborca. V mariborskem zaporu so ga zasliševali, vendar niso imeli oprijemljivih dokazov proti njemu. Kljub svojemu sovraštvu do Slovencev Ludwig obljubi, da se bo pozanimal o Valentinu, vendar ga na koncu obišče v zaporu in mu grozi z zaslišanjem.

Ludwig se znajde v notranji bitki med svojimi preteklimi idejami o nemški nadvladi in človeškimi čustvi, ki jih začne razvijati do Sonje. To čustveno vznemirjenje ga spremlja kot senca, saj se začne vse bolj čustveno navezovati nanjo, kar ga vodi v frustracije. Zgodba se še bolj zaplete, ko Sonja doživi ponižanje ob nočnem obisku Ludwiga, ki si želi spolnega odnosa z njo, vendar ga v ključnem trenutku zapusti spolna moč, za kar

okrivi njo. Sonja se odloči, da se nikoli več ne bo podredila takim zahtevam, in si obljubi, da ne bo dovolila, da bi jo kdorkoli izrabil na ta način. Kljub vsemu je Valentin iz zapora izpuščen, vendar je njuno srečanje napeto, saj slednji pričakuje pojasnilo glede njene povezave z Ludwigom, ki mu ga Sonja ne ponudi. Ko ga ta ponovno obišče, njegovi domači ne vedo, kam je izginil.

Valentin se kljub opozorilom, naj ne hodi na Pohorje, ker mu ne bodo verjeli, da so ga izpustili iz zapora, ponovno pridruži partizanom. V partizanskem taboru je sprejet hladno. Obtožijo ga, da je dezertar, in mora opraviti preizkus, da bi dokazal svojo zvestobo. V noči pred preizkusom premišluje o očetu, preteklosti in ljubezni do Sonje, ki vse bolj blede. Ko je preizkus končan, ga Borben, vodja obveščevalcev, ki mu sicer ne zaupa in ga zaslišuje ter muči, na koncu proglasi za nedolžnega, saj ni imel svetinjice, ki bi ga označevala za izdajalca. Valentin spoznava, da je preživel zgolj zaradi sreče, vendar ga ob tem prevevajo dvomi o njegovem moralnem padcu. V nadaljevanju vojne preživi številne bitke, obiskuje oficirsko šolo in se zbliža s Katjušo. Kljub temu vojna in smrt ostajata nenehno prisotna v njegovem življenju.

Ludwig medtem spozna, da je naredil napako, ko je izpustil Valentina. Da bi maščeval pravico, poskrbi, da Sonjo odpeljejo v taborišče. Kljub bližajoči se zmagi zaveznikov Ludwig ostaja v Mariboru in še naprej opravlja naloge, povezane z usmrčitvami. Po koncu vojne poskusi pobegniti, vendar ga 10. maja 1945 ujame partizanska patrulja. Po drugi strani Valentin po koncu vojne občuti osamljenost in ne najde poti do svojih ljubljenih – Sonje, Poldeta ali Katjuše. Zakon s Katjušo postane nesrečen, saj Valentin veliko pije, njegova ljubezen do nje pa izzveni. Odrine jo, ko mu grozi, da bo zažgala Sonjina pisma, ki jih pogosto bere, saj se spominja trenutkov, ko je čakal na signal iz Sonjinega okna, medtem ko je ona potovala iz Nemčije.

Sonji, ki je v taborišču prisiljena v prostitucijo, se uspe rešiti z zdravniško diagnozo, potem ko zboli za pljučnico. Ko prispe ruska vojska, odide v zavezniški sanatorij, a se odloči, da ne bo več iskala Valentina. Kasneje v povojnem času Katica, medicinska sestra, ki je nekoč sodelovala s Sonjinim očetom, skrbi za ranjenega pobeglega iz taborišča, ki ji zaupa svojo zgodbo. Odloči se, da ga ne bo izdala, vendar se kasneje izkaže, da je moški tesno sodeloval z gestapom in bil odgovoren za nešteto slovenskih

smrti, med drugim tudi za smrt njenega moža. Pobegli iz taborišča je namreč prav Ludwig Mischkolnik.

Roman se zaključi z razmislekom o naravi ljubezni, zla in smrti. Tako bralca sooči z vprašanji o tem, kako vojna spreminja ljudi, njihove vrednote in odnose, ter o tem, kako so posledice odločitev v času vojne neizbrisne in dolgoročne.

3.4 Postmodernizem in metafikcija

Ker bo moje raziskovanje usmerjeno k proučevanju postmodernističnih postopkov, bom v nadaljevanju natančneje definirala tiste ključne pojme, s pomočjo katerih bom lahko proučevala pojavljanje takih postopkov v romanu *In ljubezen tudi*. Dejstvo je namreč, da so vpliv postmodernizma na literaturo Draga Jančarja opazili številni literarni zgodovinarji in kritiki, med drugim jih izpostavlja npr. Janko Kos, ki je npr. v romanu *Severni sij* prepoznal »posrečen spoj eksistencialističnih občutij, modernizma in postmodernizma«, vendar njegov »premik proti postmodernizmu« imenuje kot »formalen in slogoven« in ga veže predvsem na njegovo kratko prozo (2001b, str. 398).

Kot ugotavlja Janko Kos v monografiji *Postmodernizem*, gre za enega tistih pojmov sodobne literarne vede, ki kljub splošni rabi veljajo za problematične. Pojem praviloma označuje »posebno literarno smer«, ki je nastala po letu 1960 in se je razvila v evropskih in ameriških literaturah (Kos, 1995, str. 5). Problematičnost pojma izvira iz dejstva, da se ta in podobni izrazi (postmoderna, postmodernistično) uporabljajo tudi v drugih vedah, a v nekoliko drugačnem pomenu; pa tudi iz nedosledne in ohlapne rabe pojma v številnih razpravah. (Prav tam, str. 5–7.)

Sprva je bil postmodernizem opredeljen kot pojem za literarne smeri »po modernizmu« (na kar nakazuje njegova predpona post-), ki ohranja njegove bistvene novosti, hkrati pa se vrača k tradicionalnim literarnim smerem, zvrstem in oblikam, oz. kot zapiše Kos (2005, str. 258): »Izraz /.../ dobesedno pomeni literarno smer po modernizmu, deloma kot njegovo nadaljevanje, deloma kot nasprotje.« To pojasni tudi z besedami, da je postmodernizem »legitimen naslednik modernizma, iz katerega je izšel«, a se hkrati ločuje od njega po tem, da se vrača k tradiciji. A pomembno je, da tega ne počne z namenom, da bi oživil pretekle literarne smeri, vrste in oblike, temveč »da bi z njenim

gradivom utelesil svojo novo umetnostno ideologijo in prakso«. (Prav tam, str. 78.) V njegovem navideznem uveljavljanju literarne tradicije se namreč skriva njeno zanikanje.

Kasneje so natančneje opredelili razliko med modernizmom in postmodernizmom z vidika njune različne duhovne podlage: »V modernizmu prevladuje spoznanje, da zunanji svet ni to, kar človek občuti in doživlja, ampak njegova lastna projekcija oziroma predstava. /.../ Človek izgubi trdno oporo v zunanjem svetu, zato mu kot edina zanesljiva realnost ostane le še njegova notranjost, torej lastna zavest.« Resnica tako postane relativna, saj obstaja samo tisto, kar se kaže v njegovi zavesti. »V postmodernizmu pa človek izgubi tudi to zadnjo, notranjo oporo (svojo zavest), notranjost. Ne zunanost (narava) ne človekova notranjost ne moreta biti nosilec resnice, vsaka resnica ali resničnost je le konvencija, "jezikovna igra", in svet le mreža jezikovnih iger.« (Potisk, 2011, str. 17.) Iz tega Kos izpelje: »Književnost postane s tem popolnoma svobodno izmišljanje zgodb, likov, duhovnih stanj kot nečesa neresničnega, zgolj estetsko igrivega in samovoljnega.« (2005, str. 258.)

Ta značilnost postmodernistične književnosti se pogosto poimenuje z izrazom **metafikcija**, ki pomeni literaturo, »ki govori sama o sebi; najpogosteje v obliki avtorskega komentarja, s katerim se predvsem v pripovednih delih avtor (ali pripovedovalec ali fiktivni izdajatelj oz. urednik) obrača neposredno na bralca ter z zunanjega položaja komentira svoje pisanje in celo komentira uporabo svojih pripovednih postopkov (avtorefleksivnost).« (Kos, Hladnik idr., 2009, str. 231, 232.) Vendar lahko metafikcijske postopke najdemo tudi v literaturi preteklih obdobij, zato raziskovalci ločijo metafikcijo od postmodernistične metafikcije, ki jo Virk opredeli z besedami: »Postmodernizem /.../ s svojimi besedili ne skuša ustvariti fikcijske iluzije ne zunanje ne notranje resničnosti, ampak s posebnimi metafikcijskimi postopki vsako takšno iluzijo "odčara".« (Virk, 2000, str. 48.)

Zgoraj omenjena samonanašalnost oz. avtorefleksivnost (tudi avtoreferencialnost) je še ena lastnost postmodernističnih besedil, ki jo večina razume kot del metafikcije. Pomeni namreč »naravnost literature same nase« oz. tematizacijo lastnih določil. Gre za dimenzijo, s pomočjo katere besedilo »opozarja na situacijo, subjekt ali

sobesedilo lastnega izražanja, na svojo kompozicijo, strukturo, kod ali žanrsko pripadnost«, s tem pa naredi literarni proces viden (Zupan Sosič, 2017, str. 103.) Hkrati to pomeni ustvarjanje posebne literarne oz. estetske distance do – v našem primeru pripovednih – tehnik, kar lahko pisatelji dosežejo npr. z uporabo humorja, ironije, groteske in parodije.

Najdemo lahko dva načina razumevanja postmodernistične metafikcije – ožjega, ki z njo misli »zgolj postopke, ki so metafikijski oz. avtorefleksivni v najožjem smislu« (torej vsebujejo »pripovedovalske vložke ali komentarje, v katerih “vsiljivi” pripovedovalec reflektira in komentira svoje početje, opozarja na bralčevo vlogo ali na fiktivnost, konstruiranost zapisanega itn.«); in širšega, ki vanjo vključuje tudi »razne postopke postmodernistične **medbesedilnosti** (imitacijo, parodijo, pastiš, persiflažo, predgovore fiktivnih urednikov, izdajateljev, najditeljev rokopisa, fiktivne bio- in bibliografije, paraznanstveni kritični aparat s citati in opombami, imitacijo učbenika, slovarja, enciklopedije itn.) ter mešanje elementov visoke in nizke literature.« (Prav tam, str. 66.) Virk zagovarja slednje, vendar dodaja, da enako kot za metafikcijo tudi za medbesedilnost velja, da je ni mogoče v celoti povezati s postmodernizmom – če gre zgolj za povezovanje enega teksta z drugim brez problematizirane resničnosti (oz. brez prisotne prej definirane postmodernistične medbesedilnosti), potem ne gre za postmodernistično medbesedilnosti. Glede na predhodno omenjene značilnosti Virk predlaga sledečo tipologijo metafikcije:

1. Dela, v katerih prevladuje eksplicitna oblika avtorefleksivnega komentarja.
2. Dela, ki zavestno mešajo »nekompatibilne« elemente visoke in nizke kulture.
3. Dela, ki temeljijo na medbesedilnosti.

Slednji način se nadalje deli na dva podtipa:

3a. medbesedilnost v obliki privzetih citatov

3b. medbesedilnost kot povzemanje (imitacija, parodija) večjih struktur (žanra ali njegove posebne oblike itn.) (Prav tam, str. 70.).

Ker je v Jančarjevem romanu prisotna predvsem medbesedilnost v obliki citatov, se v nadaljevanju posvečam predvsem temu tipu.

3.4.1 Medbesedilnost

Argentinski pisatelj Borges pravi: »Tudi iz literature raste literatura,« in kot pojasnjuje, se marsikateri avtor v dolgem procesu izražanja opira – včasih celo nezavedno – na že brana in poznana dela. (Pibernik, 1983, str. 302). Slednje vodi v ustvarjanje povezav med različnimi deli. Ker je medbesedilnost pogosta v Jančarjevih delih, nas ne preseneti, da nanjo celo sam opozori v noveli *Avestina*, kjer zapiše: »Tihotapljenje besed je v naših krajih tako staro kot tihotapljenje soli in še starejše od sajenja krompirja: prve slovenske knjige so v šestnajstem stoletju v deželo spravljali v sodih, da jih oblasti ne bi zasegle. Veselje do tihotapljenja besed ni nikoli zamrlo, posebej močno pa je tihotapska tradicija oživela v drugi polovici dvajsetega stoletja.« (Jančar, 2008, str. 8.) Z metaforo tihotapljenja besed, ki jo avtor (sicer ohlapno) umesti prav v čas vpliva postmodernizma v slovenski književnosti, je seveda mišljeno prav medbesedilno navezovanje na predhodna besedila oz. njihove avtorje.

Izraz medbesedilnost (s prevzeto besedo intertekstualnost) v današnjem pomenu obsega vpletenost enega teksta v drugem, lastnost vzpostavljanja razmerij in vzajemno interakcijo med teksti. (Juvan, 2000, str. 8–11). Za medbesedilno sklicevanje so pomembna zlasti razmerja obravnavanega besedila do predlog. (Prav tam, str. 264). V vlogi predlog nastopajo posamezna besedila, skupine besedil ter zvrstni in stilni označevalski sistemi, npr. žanrski vzorci. Pri tem se uporabljajo medbesedilne (citatne) figure in zvrsti kot orodja za priklic besedila z njegovim kontekstom oz. predlogami. Z drugimi besedami medbesedilnost pomeni, da avtor »z ustaljenimi ubeseditvenimi postopki in figurami« vzpostavlja »prikrite ali očitne vezi med novim besedilom in zakladnico izročila« (Barbič, 2010, str. 7). Poznamo več vrst medbesedilnih postopkov; v nadaljevanju pojasnujem dva najpogostejša.

3.4.1.1 Citat

Eden izmed postopkov medbesedilnosti, ki se jih v romanu poslužuje tudi Jančar, je vključevanje citatov oz. dobесednih navedkov. »Za citatno velja torej tisto besedilo, za katero lahko bralec /.../ utemeljeno domneva, da si je njegov avtor tuje predloge prisvajal ali se nanje zavestno skliceval in pri tem računal, da bo občinstvo te navezave

zmožno prepoznati in jih interpretirati kot ubeseditveno strategijo.« (Juvan, 2000, str. 246). Juvan dodaja: »V diskurzu subjekta besedila ali govoru književnih oseb na citatnost eksplicitneje opozarjajo omembe pisateljev, naslovov njihovih del ali imena znanih junakov.« (Prav tam, str. 251). S takšnimi omembami avtor poveča možnosti, da občinstvo prepozna citirano delo, kar velikokrat pripomore k boljšemu razumevanju sporočilnosti posameznega dela. »Vgraditev medbesedilja v citatno literarno delo je izhodišče za pomenske, vrednostno-ideološke in estetsko-stilne interference z diskurzom predloge, prek razmerij z le-tem pa se v procesu branja vzpostavlja tudi besedilni smisel.« (Prav tam, str. 263). Citati torej igrajo pomembno vlogo pri poglobljanju sporočila romana, delu dodajajo pestrost, hkrati pa služijo tudi kot vezivo besedila.

3.4.1.2 Aluzija

Naslednji medbesedilni postopek, ki ga zaznamo v romanu, je aluzija. Ta tako v literaturi kot tudi zunaj nje ustaljen, vendar teže dojemljiv način medbesedilnega referiranja največkrat obsega namig na kakšno besedilo. Aluzivno vlogo lahko poleg citatnih figur v besedilu dobijo že gole omembe imen pisateljev, junakov, naslovov znanih literarnih del ipd. (Juvan, 2000, str. 30–31).

Medbesedilnost opozarja, da je tekst pred subjektom in da je vsak tekst mreža drugih tekstov. Metafikcijski učinek se sproži zaradi tega, ker avtor da vedeti bralcu, da ve za druga besedila, ki obstajajo zunaj njegovega, zaradi česar se zgodi v besedilu »kratki stik«, ko je avtor nenadoma prisoten s to svojo vednostjo.

3.4.2 Druge značilnosti postmodernističnega pripovedništva

V nadaljevanju me bodo zanimale temeljne značilnosti postmodernističnega pripovedništva oz. natančneje romana, ki pa jih ne moremo razložiti brez omembe modernističnega romana, iz katerega izhaja, pa tudi ne brez omembe tradicionalnega romana kot njunega nasprotja. Zupan Sosič (2017, str. 234) tradicionalni roman, ki ga časovno zameji z renesanso in realizmom, ločuje od modernega, ki ga nadalje deli na modernističnega in postmodernističnega. Nasploh pojem moderni roman (ali tudi antiroman) pomeni roman, ki »nima zaokroženega dogajanja in s tem povezanih

dogodkov, likov in motivacije ter jasnega zaključka. V njem obširni opisi in veliko govornih odlomkov nadvladajo dogajalnost.« (Prav tam.) V nadaljnji podrobnejši delitvi modernistični roman definira kot pripoved, v kateri se pojavijo »tok zavesti, notranji monolog, esejizacija, digresivnost, fragmentarnost, introspekcija« in drugi postopki, ki so povezani z izginjanjem kronološkega in kavzalnega principa dogajanja. Po drugi strani pa so za postmodernistični roman, ki lahko vključuje tudi prej naštete prvine modernističnih romanov, značilni zlasti medbesedilnost, metafikcija, avtoreferencialnost, ironična razdalja do lastne pripovedi, eklektično spajanje tradicionalnih motivov in tem ter mešanje sestavin visoke in nizke književnosti. Nadalje je za take romane značilno, da »postmodernistična medbesedilnost samonanašalno komentira resničnost, pa tudi sama sebe s citati, parafrazami, parodijami, aluzijami, izposojami, variacijami, montažami, tako da predloge ne ohranijo prvotnega pomena, ampak do njega vzpostavijo humorno-ironično razdaljo.« (Prav tam, str. 236.) Kos (2005, str. 258) vidi razliko med modernističnim in postmodernističnim romanom zlasti v tem, da prvi zavrača tradicijo (v smislu pretekle kulture, mitologije, drugih literarnih del, zvrsti in vrst), drugi pa posega vanjo oz. iz nje črpa. Tako postmodernizem obnavlja »tipe zgodovinskega, fantastičnega, grozljivega ali pa pustolovskega romana, posega po oblikah in snoveh trivialne književnosti, spaja visoko in nizko literaturo, jih kombinira v nenavadne mešanice.« (Prav tam, str. 260.)

3.4.3 Žanrski sinkretizem

Za prej omenjeno obnavljanje v preteklosti uveljavljenih »tipov« romana bom v tej nalogi uporabljala ustaljeni izraz žanr. Ta termin (izpeljan iz latinske besede *genus*, ki pomeni 'vrsto, razred') lahko v literarni vedi označuje zvrst, vrsto ali podvrsto ter tipe, načine in oblike. V slovenski literarni vedi se uporablja zlasti v vlogi »ožje genološke določitve, predvsem za poimenovanje različnih pojmov v okviru iste vrste. /.../ Literarni žanr namreč sestavljajo dela, ki imajo določene skupne ali samo njim lastne značilnosti.« (Zupan Sosič, 2017, str. 237, 238.) V tej raziskovalni nalogi me bodo zanimali različni romaneskni žanri, ki vsebinsko oz. tematsko določajo roman.

Ker sem si zastavila hipotezo, da so v romanu *In ljubezen tudi* najbolj v ospredju trije žanrski vzorci, tj. ljubezenski, zgodovinski in vojni roman, bom v nadaljevanju navedla

njihove ključne značilnosti. Nato bom v praktičnem delu naloge z literarno analizo preverila, katere žanrske vzorce lahko v izbranem romanu prepoznamo. Že s postavitvijo hipoteze, da se v njem pojavljajo (vsaj) trije, pa sem nakazala, da lahko v romanu prepoznamo t. i. žanrski sinkretizem (oz. žanrsko hibridnost). S tem izrazom označujemo vrsto romanesknega sinkretizma, ki pomeni povezovanje in prepletanje različnih romanesknih žanrov v okviru enega romana. Večžanrski romani so se uveljavili zlasti v sodobni književnosti, čeprav je sinkretizem najtrdnjša in najbolj ustaljena romaneskna lastnost. (Zupan Sosič, 2011, str. 232, 233.) Pri tem ne gre za tipično značilnost postmodernistične pripovedi, je pa žanrski sinkretizem mogoče razumeti kot vrsto medbesedilnosti, zato se mi je zdelo smiselno v raziskovanje vključiti tudi ta vidik.

3.4.3.1 Ljubezenski, zgodovinski in vojni roman

Ljubezenski roman temelji na ljubezenskem odnosu in razvoju ljubezenskega razmerja med dvema osebama. Običajno se konča optimistično (s poroko); v njem so dobre osebe nagrajene, zle kaznovane, vrednost ljubezni pa potrjena, saj je njegov glavni namen »čustvena izpopolnitev«. Njegova pogosta značilnost je tudi ljubezenski trikotnik, v katerem je tretji (pogosto je to nemoralni konkurent) na koncu eliminiran. Dodatne lastnosti ljubezenskega žanra so še: »svet je jasno deljen na dobro in zlo polovico, moralne lastnosti določa spol (moški je močan in zaščitniški, ženska mora biti vdana in šibka), socialna problematika je izključena, konflikti se dogajajo edinole na moralni ravni (socialni status je samo odraz moralnih kvalitete: dobri so visoko, slabi na dnu družbene lestvice), spolna razmerja so prikrita z družinskimi, prevladuje ideal 'avtoritarne osebnosti'«. (Hladnik, 1983, str. 41, 42) Za ljubezenski roman so značilni tudi zgoščeni zaporedni dogodki in pustolovske epizode.

Zgodovinski roman je žanr romana, »v katerem so pripovedno oblikovani avtentični zgodovinski dogodki, kraji, osebe in razmere na različnih stopnjah fikcionalizacije« (Avsenik, Nabergoj, 2011, str. 524); ti so lahko v ospredju ali pa so samo kulisa fiktivnemu dogajanju. Njegovo dogajanje je umeščeno v preteklost, ki avtorju ni izkušnjsko dostopna. Zanj so značilni še: zgodovinska atmosfera oz. t. i. »duh časa«, ki ga avtor prikličje tudi z jezikovnimi sredstvi; pripovedni postopki in motivi, ki jih

literarna zgodovina pripisuje romantični dediščini; pomembnost v okviru procesa nacionalne in socialne emancipacije. Lah (1997, str. 75) opozarja, da so osebe v zgodovinskem romanu »deloma resnične, a bolj ali manj predelane /.../, deloma pa izmišljene, a postavljene v določeni čas kot možne in verjetne.«

Vojni roman je romaneskni žanr, ki osrednjo pozornost posveča vojni. Nekateri ga imajo za posebno obliko zgodovinskega romana, drugi pa za obliko družbenega ali pustolovskega romana. Nekateri vojni romani so bili napisani z namenom agitacije proti vojni in bi jim morali pravzaprav reči protivojni romani, drugi so nastajali iz patriotskih pobud in z namenom mobiliziranja in krepitev borbene morale; to so dosegali s poudarjanjem moralnih vrednot tovarštva ter pripravljenosti na žrtve. Zanj so značilne obsežnost in epskost, internacionalizacija literarne motivike (posvečen je kaosu vojne kataklizme, neodvisno od tega, v kakšnem okolju se dogaja) in kritičen odnos do družbe, ki odseva skozi psihologijo posameznika ali kolektiva. Običajno se dogaja na širokih prostorih (npr. frontah), v njem pa je zastopana humanistična vizija dogajanja (ekstremne človeške dileme, spopad med dobrim in zlim ipd.). Je dokumentarni roman, saj služi kot dokument o nekem času, in roman dramatizacije, saj je v njem izrazita dramska napetost (mnogi so napisani kot scenarij v filmskem jeziku). Dominantni pripovedni postopek je retrospektiva oz. pogled nazaj, čas v njem pa pogosto ni linearen. Najpogostejši motivi v vojnih romanih so vojna (gre za oborožene spopade med političnimi enotami (državami, narodi)), vojska, vojaški kolektiv in tovarštvo, vojna morala (zavest o potrebi in nujnosti boja oz. izpolnjevanja ukazov in nalog), trpljenje in smrt ter vprašanja človeškega bivanja in morale (Vojni roman, 2024).

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 Metafikcija

Metafikcijo kot element, ki bralca opozarja na fiktivno naravo tega, kar bere, bi lahko prepoznali na dveh mestih v romanu: na njegovem začetku in v zadnjem poglavju tretjega dela romana.

Roman se začne z opisom fotografije:

»Na posnetku, ki ga je ujel neznan fotograf, sta dve vitki dekleti /.../. Dopoldanska slika z meščani, ki hitijo po svojih opravkih /.../. Pozoren pogled lahko opazi, da se je z napisom na veliki stavbi nekaj zgodilo: HOTEL OREL se je spremenil v HOTEL ADLER /.../. V desnem spodnjem kotu, s hrbtom obrnjen proti fotografu, hodi človek v uniformi /.../. V desnem spodnjem kotu, s hrbtom obrnjen proti fotografu, hodi človek v uniformi /.../ neznan esesovec prihaja z roba slike in se namenja v njeno globino. Samo prvi hip je neznan, že naslednji trenutek se svetlo laso dekle /.../ ozre k moškemu v uniformi in svoji prijateljici reče: – A ni tale čisto podoben Ludeku?« (Jančar, 2017, str. 5, 6.)

Avtor torej trenutek, ujet na fotografiji, ki kaže na videz idilično sliko življenja meščanov, kako hitijo po opravkih, takoj zatem požene v gibanje, »kot bi zagnal filmski projektor« (Leiler, 2017). Iz opisa statične fotografije, ki predstavlja eno raven fikcije, torej preide v zgodbo, na drugo raven, s čimer bralca opozori na fikcijsko naravo zgodbe, ki jo je sprožila opisana fotografija. Tako avtor ne le uvede bralca v dogajanje, ampak s tem prijemom ozavešča tudi lasten pisateljski postopek – navdih za zgodbo o Sonji in Ludwigu oz. Ludeku je prav fotografija, ki jo je Jančar nekoč prejel po pošti od neznanega pošiljatelja (Smolej, 2022). Hkrati ima motiv fotografije tudi vlogo, da poudari avtentičnost opisane situacije, postavljene v medvojni Maribor, in ji podeli skoraj dokumentaristični pridih, kar je za zgodovinski oz. vojni roman ključnega pomena. Zato je treba poudariti, da avtor kljub metafikcijskemu elementu, ki bralca za hip distancira od pripovedi, saj zamaje zunanjo resničnost, v nadaljevanju razvija prepričljivo zgodbo, v kateri je resničnost upovedanega sveta ponovno utrjena.

Še očitnejši metafikcijski element lahko prepoznamo v zadnjem poglavju tretjega dela romana z naslovom Soba ob jezeru, v katerem v prolepsi spremljamo Sonjino povojno življenje. V njem se je odpovedala upanju na obutev zveze z Valentinom, opustila je želje po študiju in se utrujena od vseh pretresov zadovoljila zgolj s pustim

životarjenjem. Občutek preskoka v prihodnost avtor poudari z uporabo glagolskega prihodnjika, ko zapiše: »Tudi poezije ne bo več brala. Razen ene same pesmi, ki jo bo našla nekega jesenskega večera v knjigi, ki jo bo brez misli vzela s police v knjigarni na Gosposki ulici, nekdanji Herrengasse. V časopisu bodo napovedali srečanje s pisateljem, ki je napisal roman o življenju v predvojnem Mariboru. Knjiga se bo imenovala Severni sij in mladi pisatelj bo, kot bo zapisano v časopisni novici, v romanu opisoval nenavadni dogodek /.../« (Jančar, prav tam, str. 301.) Kot je zapisala Ženja Leiler (2017), avtor na tem mestu »v dobri stari postmodernistični maniri "citira" izid svojega tretjega romana *Severni sij*«. Gre torej za element metafikcije, ko avtor s postavitvijo samega sebe v lastno fiktivno zgodbo ruši iluzijo resničnosti oz. meša dve ravni resničnosti – zunaj- in znotrajliterarno. Hkrati pa lahko to razumemo tudi kot element medbesedilnosti, saj citatno navede roman *Severni sij*, ki ga »z romanom *In ljubezen tudi* /.../ namreč ne veže le geografija Maribora, ampak tudi časovno, dogajalno in tematsko sosledje.« (Leiler, 2017.)

Poleg tega je metafikcijske narave tudi motiv Byronovih verzov, ki jih Sonja prebere v omenjeni knjigarni:

»In ko bo v polprazni knjigarni, kjer bo na dogodek čakalo še nekaj obiskovalcev, vzela s police knjigo Byronovih pesmi v slovenskem prevodu in polistala po njej, se ji bodo oči zaustavile ob dveh verzih:

Glej, ne pojdeva več v dvoje

blodit v pozni čas noči ...

Sedla bo h kluski mizici in pesem prebrala. /.../ Morda bo prvič pomislila, da bi mu v Ljubljano, kakor mu je nekoč iz Gradca pošiljala verze, poslala, kar je pravkar prebrala:

Toda meč svoj tok izlije

in razum duha utrudi

in utrudi se srce

in ljubezen tudi.

In ljubezen tudi, in ljubezen tudi, bo sivolasi gospe odzvanjalo v glavi, ko bo odhajala iz knjigarne, ne da bi dočakala mladega pisatelja in njegov roman.« (Jančar, 2017, str. 302.)

Tako se spet spojita dve ravni resničnosti, saj verzi, ki jih prebira literarni lik, postanejo naslov romana, ki ga prebira bralec, s čimer je ta ponovno opozorjen na fiktivno naravno literarnega dela.

4.2 Medbesedilnost

Medbesedilni elementi v romanu se pojavljajo predvsem v obliki citatnega navajanja verzov iz različnih pesniških besedil (od klasične poezije do besedil popevk) ter aluzij na nekatere znane avtorje svetovne in domače književnosti. Čeprav Jančar poezijo vključuje praktično v celotno zgodbo romana, lahko opazimo, da se te citatne prvine povezuje z različnimi motivi in temami romana ter opravljajo različne vloge, ki jih bom predstavila v nadaljevanju.

4.2.1 Odnos med Sonjo in Valentinom

Ker nas že naslov romana usmerja k motivu ljubezni, ni presenetljivo, da je vloga medbesedilnih elementov najočitnejša v romantičnem odnosu med protagonistoma Sonjo in Valentinom. Mlada ljubimca si naklonjenost izražata s pismi, kar nam potrjuje naslednji odlomek: »pisma so potovala med Gradcem in Ljubljano, polna poetičnih pasaž« (Jančar, 2021, str. 166). Predhodno Sonja v enem izmed teh zapiše: »Tule ti zdaj, ko je večer, pošiljam nekaj Gradnikovih verzov«. (Prav tam, str. 166). Iz obeh omenjenih delov je jasno razvidno, da citirana poezija v pismih igra pomembno vlogo, saj z njo fizično ločena zaljubljenca premagujeta razdaljo med sabo. V njunem odnosu poezija služi kot sredstvo izkazovanja ljubezni, njunemu odnosu doda vzvišen, globlji pomen, hkrati pa priča tudi o resničnosti in moči njune ljubezni. Z njo opisujeta svoja občutenja, kot Sonja zapiše v rimi: »Kaj mi je, nič mi ni, srce me boli.« (Prav tam, str. 30). Ta verz izvira iz ljudske pesmi *Kaj ti je, deklica?*¹ (Slovenske narodne pesmi, b. d.) in se povezuje s Sonjino žalostjo, saj je Valentin zaprt in je velika možnost, da ga ubijejo ali pošljejo v taborišče. Prav tako mlada zaljubljenca s poezijo izražata svoje hrepenenje drug po drugem, kot npr. s citiranjem Gradnikove pesmi *Večer je, večer* (Poetarum Silva, 2018). Sonja namreč pravi: »/V/ečer je, večer, zdaj bo noč, tesneje

---

¹ Vse pomembnejše pesmi, ki se v obliki odlomkov pojavljajo v romanu, so (večinoma) v celoti citirane v prilogi te raziskovalne naloge.

stisni rok obroč« (Jančar, 2021, str. 166), kar je del naslednje Gradnikove pesmi (Poeatarum Silva, 2018), ki izraža predanost do partnerja:

Večer je, večer, zdaj bo noč.
Tesneje stisni rok obroč
in glej me, še me glej in čuti,
kako sem tvoja v tej minuti.

Par si s citiranjem verzov izkazuje tudi medsebojno naklonjenost: »Ko sta hodila na Urbana/, / /.../ ji je recitiral Mácho /.../. Ti si breza, je rekel, jaz sem bor: tam k brezi bor se prisloni in k boru breza.« (Prav tam, str. 104). V verzu pesmi z naslovom *Maj* češkega pesnika Karla Máche (Ognjišče, b. d.), Valentin uporabi komparacijo njiju z drevesoma, da tako izrazi svojo ljubezen in naklonjenost do Sonje, avtor pa neposredno navede tudi Mácho, češkega romantičnega pesnika.

Poleg izražanja ljubezni ima poezija v odnosu med Sonjo in Valentinom še eno vlogo. Z njenim vključevanjem se avtor izogne temu, da bi odnos prikazal klišejsko, kot v trivialnih ljubezenskih romanih. Poezija da njuni ljubezni pridih intelektualnosti. Intelektualna plat odnosa se dobro poda k družbenima položajema protagonistov; oba sta mlada izobraženca, študenta. Avtor Sonjino poznavanje poezije opiše z naslednjimi besedami: »Zanimala jo je poezija, znala je Máchove in Gradnikove verze na pamet. Tudi Rimbauda.« Intelektualni pridih Jančar stopnjuje, ko pravi, da »sta /postala/ antologija citatov svetovnega pesništva: Mácha, Gradnik, Byron, Puškin, Rimbaud, Baudelaire, Keats, Lermontov, Goethe, Prešern, Lily Novy.« (Prav tam, str. 164). S tem naštevanjem svetovno znanih in domačih pesnikov je poglobljeno njuno poznavanje sveta poezije, kar dodatno poudari intelektualni pridih odnosa. Pomenljivo je tudi to, da je med naštetimi književniki največ romantičnih avtorjev. Hkrati pa je zanimivo dejstvo, da so omenjeni pesniki različnih narodnosti, torej umetnost ne deli ljudi po narodnosti ali jeziku, temveč presega (ali vsaj skuša presežati) vsakršne narodnostne, jezikovne, ideološke in druge razlike, podobno kot je to značilno tudi za ljubezen, kar je tudi eno od sporočil romana. Avtor v nadaljevanju namreč med poezijo in ljubeznijo vzpostavi enačaj: »/L/jubezen premaga vse. Razen vojne.« Temu sledi paralelizem: »/P/oezija premaga vse. Razen vojne.« (Prav tam, str. 166, 167). Poleg

tega da omenjena citata enačita ljubezen in poezijo, nam potrjujeta sporočilo, da poezija oz. ljubezen premagata (skoraj) vse ovire in razlike. Hkrati pa nam razkrivata tudi pomembno sporočilo romana, ki pravi, da ljubezen kljub vsemu ni močnejša od vojne, kar nam kasneje potrjujejo tudi nesrečni konci ljubezenskih zgodb v romanu.

Da avtor poudari razliko med časom miru in ljubezni ter časom vojne, v kateri ljubezen ni mogoča, se verzi v odnosu med Valentinom in Sonjo večinoma pojavljajo v retrospektivi, ko sta bila Valentin in Sonja še zaljubljena in ko še ni bilo vojne. Pogosto hudomušnim, brezskrbnim verzom, kot na primer tem iz ljudske popevke *Vrtec ogradila bodem* (Slovenske narodne pesmi, b. d.), čez nekaj strani sledijo kruti opisi vojne realnosti: »Vojna premaga vse, še tiste, ki se vojskujejo. In tiste, ki samo čakajo, da bo minilo.« (Jančar, 2021, str. 165). Na tak način avtor z menjavanjem retrospektive in sedanosti pokaže razlike med časom miru in vojne ter poudari, da čeprav se ljudje med vojno trudijo in želijo le živeti, jim vojna to onemogoča in na koncu se »utrudi /.../ srce in ljubezen tudi«, saj v vojnih razmerah ni prostora zanjo.

4.2.2 Odnos med Valentinom in Katjušo

Poleg romantičnega odnosa med Sonjo in Valentinom pa je v romanu predstavljen še en ljubezenski odnos, in sicer med Valentinom in partizanko Katjušo. Lahko rečemo, da je odnos med njima kontrasten odnosu med Sonjo in Valentinom, hkrati pa je še dodaten dokaz sporočila, da globoka ljubezen v vojnem času ni mogoča. Tudi v odnosu med Valentinom in Katjušo se pojavlja citirana poezija in aluzije nanjo, le da se ta razlikuje od poezije v odnosu med Valentinom in Sonjo. Če je bila v prvi zvezi prisotna visoka, romantična poezija, ki razmerje opredeljuje kot globoko in poudarja močno čustveno navezanost in ne le telesne privlačnosti, poezija v drugi zvezi odnos opredeljuje kot površinski, zgolj telesen. Avtor zapiše: »/Ljubezni v tem času so bile silovite in hitre, bile so hitre, kajti bile so kratke.« (Prav tam, str. 244). Slednje se povezuje s preprostejšimi popevkami s poudarjeno vojno motiviko. To nam potrjuje, da vojne okoliščine, v katerih se je rodil njun odnos, ne omogočajo razvoja pristne, globoke, dolgotrajne ljubezni.

Narava površinskega, vojnega odnosa se – kot omenjeno – odraža tudi v vrsti poezije, ki se v romanu pojavlja na mestih, ki karakterizirajo odnos med Valentinom in Katjušo. Če je bila v zvezi s Sonjo prisotna romantična poezija, ima poezija tokrat poudarjeno vojno noto. Primer takšne je pesem *Dime donde vas Morena* španskega ljudskega izvora, ki so jo kasneje v času španske državljanske vojne priredili in ji dodali vojni pridih (Rolando Alarcón, b. d.). Omenjeno pesem je v slovenščino najprej prevedel Bojan Ilich in jo poimenoval *Povej, kam greš, črnolaska*. A ker se besedilo ni prijelo, jo je nato Mitja Ribič priredil, tokrat z naslovom *Na oknu glej obrazek bled* (Bukovec, 2017). Pesem je tako dobila današnjo obliko, v kateri pa se zdi, da je vojna tematika za razliko od španskega originala posredna tema pesmi:

Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj,
kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki bojuje se.
Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj?
Kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki je vihar.
Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj?
Kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki trpi v temi. (Bukovec, 2017.)

Prav to pesem pa je Katjuša pela na mitingu, ko sta se z Valentinom spoznala. Tudi partizanski vzdevek Valentinove ljubice, Katjuša, izvira iz vojne pesmi: »Ime so /ji/ dali po ruski pesmi, ki /jo/ je pela,« natančneje iz pesmi o dekletu, ki hrepeni po svojem lju bem, ki je odšel v vojsko (Ruščina, 2024). Ruska pesem iz leta 1983 (prav tam) se glasi tako:

Zacvetele jablane in hruške,
vstale so meglice iznad rek,
prišla je na strmi breg Katjuša,
prišla na visoki strmi breg.

In zapela pesem čez poljane
o sokolu širnih je daljav
in o njem, ki ljubi ga vdano,
ki ji pismo drobno je poslal.

Ti letiš od drugih ptic hitreje,
mojo pesem nesi v daljni kraj

partizanu, ki nam brani meje,
lep pozdrav Katjušin mu predaj.

Misli naj na ljubico edino,
ki mu poje pesem čez gore,
naj obrani našo domovino,
jaz ohranim svoje mu srce.

Zacvetele jablane in hruške,
vstale so meglice iznad rek,
prišla je na strmi breg Katjuša,
prišla na visoki strmi breg.

Katjuša verze iz te pesmi citira tudi kasneje v romanu, ko se poslavlja od Valentina, ki se odpravlja na fronto (Jančar, 2021, str. 250). Da se je zveza rodila v praktične namene, nakazuje tudi Valentin, ko primerja poezijo v odnosu s Sonjo s poezijo v odnosu s Katjušo. Pravi, da »je poznal že boljše rime, ampak Katjuša je imela zvonek glas, in ko je pela, so vse rime zvenele kot nebeške orgle, tudi pacifista – fascista.« (Prav tam, str. 244). Če smo v odnosu med Sonjo in Valentinom vzpostavili enačaja med poezijo in ljubeznijo, lahko rečemo, da Valentin z metaforo o boljših rimah prizna globljo čustveno navezanost na Sonjo kot na Katjušo, a z vojnim besediščem opraviči naravo tega razmerja z okoliščinami njegovega nastanka.

Vsekakor je poezija, ki je povezana s kratkim ljubezenskim razmerjem med Valentinom in Katjušo, drugačna od tiste, ki sta jo zapisovala Sonja in Valentin v svojih pismih. Razlog za drugačno poezijo je drugačna narava te ljubezni in okoliščine, v katerih se je ljubezen rodila. Da tudi njun odnos na koncu premaga vojna, dokazuje pesem *Kam greš, črnolaska* (prav tam, str. 278), ki se ponovno pojavi na koncu drugega poglavja romana. Tokrat pesem ne služi več kot sredstvo izkazovanja medsebojne ljubezni, temveč kot povod za prepir med Valentinom in Katjušo. Pesem ga spomni na obdobje njune zveze, ko sta se še imela rada, in s tem prikaže kontrast sedanjemu trenutku, ko ljubezen med njima ni več mogoča, saj je tudi njo premagala vojna.

4.2.3 Karakterizacija Ludwiga Mischkolinka

V romanu medbesedilni elementi ne služijo le kot karakterizacijsko sredstvo odnosov, temveč tudi kot sredstvo karakterizacije literarnih oseb. Tako poezija igra pomembno vlogo pri karakterizaciji oficirja Ludwiga Mischkolnika. Njegov lik je v romanu prikazan večplastno; po eni strani je krut nemški oficir, po drugi pa materin sin, ki je hkrati označen tudi kot zapozneli romantik. Različne plasti njegove osebnosti se izražajo tudi v poeziji, ki se v romanu navezuje nanj. Poezija je pri karakterizaciji Mischkolnika uporabljena zlasti kot sredstvo utemeljevanja pripadnosti nemškemu narodu. Ludwig pravi: »Ko sem šel v Gradec, /.../ sem tam hodil na tečaj čiste nemščine. Nemščine Goetheja, nemščine Schillerja.« (Prav tam, str. 15). Z aluzijo na opevana nemška literata Jančar v Ludwigovih očeh nemščino predstavi kot vzvišen literarni jezik, medtem ko o svojih slovenskih koreninah, ki se jih sramuje, pove, da se je moral »znebiti tega odurnega mariborskega dialekta«. (Prav tam). Z uporabo prezirljive dikcije tako poudari superiornost nemškega naroda nad slovenskim. Na tak način Ludwig utemeljuje svojo pripadnost nemškemu narodu. Da avtor še dodatno utrdi Ludwigovo nemškost, predstavi kot simpatizerko z nemško kulturo tudi Ludwigovo mater. Ta v romanu zapoje: »Veronika, der Lenz ist da, die Mädchen singen Trallala.« Citirani verzi iz popularne nemške skladbe iz 20. let 20. stoletja (Stahrenberg, 2019) ne le dodatno utrjujejo Ludwigovo pripadnost nemškemu narodu, temveč hkrati poudarijo nemško podobo njegove celotne družine.

Citirana poezija pri karakterizaciji Ludwiga Mischkolnika služi tudi temu, da predstavi in poudari njegovo pripadnost nacistični ideologiji. Ko Ludwig razmišlja o svoji preteklosti in nato o svoji trenutni narodni zavesti, Jančar citira naslednji verz: »Lasst die wilden Slawenheere nimmermehr durch Marburg's Tor (Jančar, 2021, str. 116). V nadaljevanju verz prevede tudi v slovenščino: »Nikoli več ne bodo slovanske horde hodile skozi to mesto.« (Prav tam). Dejstvo, da verz mariborskega nacističnega pesnika Ottokarja Kernstocka (ORF, 2020) citira v nemščini, poudari pripadnost temu narodu in ohrani avtentičnost citiranega besedila. Tako se Ludwig identificira tudi z idejo o pogubi slovanskih narodov, saj pravi, da »/so to/ preroške besede pesnika« (prav tam, str. 116), s svojo vero v ideološko usodo pa tudi pokaže, da je obrnil hrbet svojim koreninam in se povsem podvrgel nemški ideologiji.

Fanatično pripadnost Mischkolnika Jančar kasneje še stopnjuje, ko pravi, da je Ludwig »pomislil, da so preroške tudi besede iz tiste pesmi Lieber rauchgeschwärtzte Trümmer« (prav tam, str. 116), kar je aluzija na že prej omenjeno pesem Ottokarja Kernstocka. Poleg tega da omenjena pesem govori o pregonu Mariborčanov iz mesta, pravi tudi, da bolje, da mesto uničijo, kot da bi bilo še naprej slovensko. Jančar zato Mischkolnikovo razmišljanje o prihodnosti mesta opiše z naslednjimi besedami: »Če bo šlo tako naprej, če bodo zmetali še več bomb na ubogo mesto, bodo tukaj res ostali samo črni tramovi. A naj bo, če usoda tako hoče, naj bo.« (Prav tam). S prerokovanjem prihodnosti s pomočjo še ene nemške pesmi avtor prepričljivo prikaže, da je Ludwig za svojo ideologijo pripravljen tudi umreti, kar ga označi za popolnega skrajneža. Na tem mestu verzi tudi obsojajo vsakršno ideologijo in tako sooblikujejo sporočilo romana, ki pravi, da je kakršnakoli ideologija zlo, saj smo na koncu njene žrtve prav vsi.

4.2.4 Motiv narodne zavesti

Čeprav je poezija v obliki medbesedilnih citatov v delih romana, ki pripovedujejo o vojni, večinoma odsotna, se na določenih mestih kljub temu pojavlja, ker služi kot sredstvo krepitve narodne zavesti in motivacije v težkih časih. Že na začetku romana Jančar pripoveduje o narodnostno mešanem Mariboru pred vojno. Z omembo prepevanja različnih pesmi v gostilni prikaže rivalstvo med nemškimi in slovenskimi fanti. Če eni prepevajo »O Drau, o Drau, o deutsche Drau, o endlich unsern Sieg du schau«, iz drugih ust odmeva slovenska ljudska pesem: »Slovenski smo fantje, ob Drav'ci doma, slovensk'ga duha, srca.« (Prav tam, str. 49). S citiranjem obeh, nemških in slovenskih verzov, je predstavljen konflikten odnos med obema narodoma in jezikovne oz. kulturne razlike med njima, hkrati pa verzi poudarjajo, da vsak narod ljubi lastno domovino. Ljubezen do domovine in želja po uporuh sovražniku se stopnjujeta z aluzijo na himno *Naprej, zastava slave* (Slovenske narodne pesmi, b. d.), ko Jančar citira: »/.../ zapisat' v kri pravico, ki terja jo naš dom.« (Jančar, 2021, str. 49). Verz, ki kruto izražuh borbenost, je tako v popolnem nasprotju z romantično poezijo, ki je bila prisotna pri temah ljubezni.

Pesem *Naprej, zastava slave* je omenjena tudi v nadaljevanju, ko se Valentin vrne k partizanom in čaka na sojenje na »vojaškem sodišču«, zaprt v kašči. Takrat Valentin

nostalgično razmišlja o času pred vojno, ko so hodili na Pohorje še s skavti in ne partizani. Pomisli tudi na Sonjo, a kmalu se ponovno zave svojega trenutnega položaja. Dokončno se v realnost vrne, ko zasliši petje: »Z orožjem, desnico nesimo vragu grom, zapisat' v kri pravico, ki terja jo naš dom.« (Prav tam, str. 212). Na tem mestu poezija nima poetičnega oz. lirskega učinka, temveč je ideološko zlorabljena. Tako med partizani s svojim političnim sporočilom služi kot opominjanje vojakom na smiselnost njihovega početja.

Ker pa vojna kljub želji po svobodi in borbenosti prestraši ljudi, jim v težkih časih pogosto primanjkuje upanja. Tako ob koncu vojne, ko se že obeta zmaga rdeči armadi in posledično slovanskim narodom, na trgih odzvanjajo besede »o zlomu fašizma, o begu rjave drhali, o svobodi, ki to pomlad prihaja kakor hrzajoči konj«. (Prav tam, str. 259). Jančar zapiše, da je govorec »to misel našel v neki partizanski pesmi.« Slednje se natančneje nanaša na verze iz Kajuhove pesmi z naslovom Jesenska (2022):

V jeseni tej ni hrepenenja kalna voda,
kot divji, hrzajoči konj
prihaja k nam svoboda!

S tem primerom vlivanja upanja s pomočjo poezije je posredno prikazano, kako nam poezija in njena sporočilna vloga dajeta moč in osmislena zahtevne življenjske situacije.

Poezija pa za narod ni pomembna samo med vojno, temveč igra pomembno vlogo tudi v povojnem času, ko služi kot podlaga za nadaljnje povezovanje naroda in osnivanje skupne prihodnosti. Po zmagi in koncu vojne na ulicah odmevajo verzi partizanske pesmi Svobodna Slovenija: »čez gore, polja, po svetu naj doni, /.../ Slovenija junaška, svobodna si že ti.« (Prav tam, str. 319). Kasneje se pojavijo še posmehljivi, žaljivi verzi, ki predstavljajo aluzijo na Hitlerja: »Ko Dolfe je še stene pleskal, mojster ga je po glavi treskal.« (Prav tam). Ker roman ni naklonjen nobeni ideološki oz. nacionalistični skrajnosti, se Katica ob takšnem objestnem veseljaštvu ob zmagi počuti nelagodno in pravi: »Kako so naenkrat pogumni /.../. Še pred nekaj meseci so samo šepetali. /.../ In surovi so, zmeraj so bili, zdaj so čisto posuroveli, ves svet je posurovel v teh letih.« Ta odstavek, v katerem Katica zavrača poezijo v funkciji pretiranega poveličevanja zmagovalcev in norčevanja iz poražencev, ne obsoja le objestnosti, temveč predvsem

vojno in njene posledice, ki jih je ta pustila preživelim. Tako sta ponovno predstavljena destruktivni vplivi vojne in kritika skrajnega nacionalizma, ki privede do njih, oboje pa zlorablja poezijo v napačne namene.

4.2.5 Naslov romana

Da bo poezija predstavljala pomemben del romana, je Jančar namignil že v naslovu. Če naj bi bil prvotni naslov romana *Zlo, naraščanje* (Jurc, 2017), se je avtor kasneje odločil, da ga preimenuje v *In ljubezen tudi*. Naslov je citat iz Byronove pesmi *Glej, ne pojdeva več v dvoje* (Leiler, 2017), na katero Sonja slučajno naleti v knjigarni. Ob listanju knjig se Sonji »oči zaustavi/jo/ ob dveh verzih: Glej, ne pojdeva več v dvoje blodit v pozni čas noči ...« (Jančar, 2021, str. 304). Ti verzi so pravzaprav del zgoraj omenjene Byronove pesmi, ki se v Menartovem prevodu (SNG MB, b.d) glasi:

Glej, ne pojdeva več v dvoje
blodit v pozni čas noči,
najsí v srcu še toplo je
in še ščip blesti.
Toda meč svoj tok izje
in razum duha utrudi
in utrudi se srce
in ljubezen tudi.
In zato – čeprav lepo je
v noč sanjariti s teboj,
le ne pojdeva več v dvoje
blodit v lunin soj.

Ob teh verzih se v Sonji prebudi spomin na Valentinovo ljubezen, hkrati pa jo verzi opomnijo, da je njuna ljubezen stvar preteklosti. V nadaljevanju je pripovedovalec izrazito nezanesljiv in ne pove, kaj Sonja ob tem občuti: »Morda ji bodo prvič po tolikih letih otopelosti stopile solze v oči.« (Prav tam, str. 304). Tukaj je s predvidevanjem

Sonjinega odziva ponovno predstavljen destruktivni vpliv vojnih okoliščin, ki otopijo človeško dušo in nas oropajo čustev.

Sonja ob tem spominu ugotovi tudi, da je ljubezen dokončno izgubljena. Pravi namreč, da »ne bo napisala geodetu /nobenega pisma/, nobenega verza več, življenje odhaja in ljubezen tudi.« (Prav tam, str. 304–305). Hkrati Jančar na tem mestu v romanu ponovno izpostavi verze iz že prej omenjene Byronove pesmi: »Toda meč svoj tok izje in razum duha utruji in utruji se srce in ljubezen tudi.« (Prav tam, str. 304). Ponavljanje besedne zveze »in ljubezen tudi« ni le aluzija na Byrona, ki romanu doda umetelen lirični slog, temveč hkrati učinkovito poudari sporočilo romana. Meč, ki v tem primeru simbolizira vojno, je v Byronovem verzu predstavljen kot vzrok za človekovo otopelost, ki vodi do izgube čustev, kar onemogoči obstanek ljubezni. Tako je še enkrat izpostavljeno, da v vojnih okoliščinah in po njih za ljubezen ni prostora, in čeprav naj bi ljubezen premagala vse ovire, je na koncu tudi ona premagana zaradi vojne.

4.3 Žanrski sinkretizem

Roman že s svojim naslovom napoveduje ljubezensko tematiko, vendar ob branju kmalu postane jasno, da ne gre za klasičen žanrski vzorec ljubezenske proze. Na nasprotjem med naslovom in temo romana opozarja tudi predstavitev knjige na Beletrinini spletni strani: »Naslov novega romana Draga Jančarja *In ljubezen tudi* utegne zveneti nekoliko nenavadno, ker se dogaja v času, ko je svetu zavladovalo sovraštvo.« (Beletrina, 2025.) Podobno pa o njem zapiše tudi Ženja Leiler: »*In ljubezen tudi* ni, kot morda namiguje naslov, ljubezenski roman, tudi ni zgodovinski roman, ampak roman o ljubezni.« (Leiler, 2017.) Čeprav bi vrtinec odnosov, v katerega se ujamejo Sonja, Ludwig in Valentin, potencialno lahko označili za ljubezenski trikotnik, je taka oznaka precej netočna, saj omenjene osebe bolj kot ljubezen povezujejo druga čustva – Sonja (iz ljubezni) skuša rešiti Valentina in se v zameno za njegovo svobodo prepusti Ludwigu, vendar s tem uniči svojo zvezo (k čemur ključno prispeva Valentovo ljubosumje), Ludwig pa zaradi osramotitve (ko ga v ključnem trenutku zapusti spolna moč) maščevalno odreagira in tako še dodatno onemogoči ponovno zблиžanje mladega para. Motiv romantične ljubezni se v resnici pojavi le v retrospektivi (v ljubezenski zvezi med Sonjo in Valentinom, preden je slednji zaprt); v zgodbi, ki se odvija pred bralčevimi očmi, pa se vse ljubezenske zveze (med Valentinom in Katjušo ter Katico in pobeglim

nemškimi vojaki, ki se izkaže za Ludwiga) izkažejo za zasilne in odražajo duh časa, ki ne dopušča razvoja pristinih in globokih ljubezenskih čustev. Ker pripoved ne temelji na ljubezenskem odnosu in njegovem razvoju ter se ne konča optimistično (s poroko), prav tako pa v njem ni potrjena vrednost ljubezni, ga zagotovo ne moremo označiti za ljubezenskega. Je pa v njem prisotna ljubezenska tema, a ker je ta tesno povezana z vojno, se oddaljuje od klasičnih žanrskih vzorcev. Prav tako v njem ne opazimo drugih lastnosti ljubezenskih romanov (jasne delitve sveta na dobro in zlo, izključenosti socialne problematike, socialnega statusa kot odraza moralnih kvalitet idr.).

Manj problematična se zdi določitev romana za zgodovinskega, saj je ta postavljen v konkreten zgodovinski čas (zadnja leta 2. svetovne vojne in prva povojna leta) in prostor (predvsem Maribor in okolica, pa tudi Pohorje, Ravensbrück in celo zaledja vzhodne fronta); v njem prepoznamo zgodovinske dogodke, kraje, osebe in razmere na različnih stopnjah fikcionalizacije. Dogajanje romana je umeščeno v preteklost, ki avtorju ni izkušnjsko dostopna. Prav tako avtorju uspe pričarati zgodovinsko atmosfero tudi z nekaterimi jezikovnimi sredstvi, zlasti z uporabo nemškega jezika, ki je prevladoval v Mariboru v času nemške okupacije. Zgodovinski dogodki služijo tudi kot kulisa fiktivnemu dogajanju – prepletanju individualnih usod.

Zanimivo pa je, da sam pisatelj zavrača oznako zgodovinskega romana, ima pa ta resnično ozadje: »Dogaja se v atmosferi silne napetosti, nenehnega terorja, odpora in sredi leta 1955, ko na Maribor začnejo padati tudi bombe zavezniških letal, ker je bilo mesto važno industrijsko središče nemške letalske industrije. Sredi tega kaosa se dogaja roman, ki govori o ljubezni.« (Novice.at, 2020.) Podobno Leiler (2007) zaključí svojo recenzijo z besedami: »*In ljubezen tudi* ni, kot morda namiguje naslov, ljubezenski roman, tudi ni zgodovinski roman, ampak roman o ljubezni. Bolj kot zgodbo in usodo neke ljubezni in bolj kot zgodbo o neki vojni, v kateri se je ta ljubezen znašla, tematizira osamljen trud posameznika, kako ljubezen kljub vsemu zavarovati in ohraniti.«

Kljub temu menim, da delo vsebuje številne elemente zgodovinskega pripovednega žanra in tako izpolnjuje večino kriterij za to oznako, kot je dokazala predhodna analiza. Nikakor pa to ni izključno zgodovinski roman, saj od žanrskih vzorcev zaradi žanrskega sinkretizma tudi odstopa.

Podobno lahko trdimo tudi za oznako vojni roman, ki po definiciji osrednjo pozornost posveča vojni. Za Jančarjev roman sicer to ne velja v celoti, saj se precej ukvarja tudi s predvojnimi dogajanjem (v obliki retrospektiv), še več pa s povojnim, s pomočjo katerega razvija sporočilo o daljnosežnem in uničujočem vplivu vojne na posameznikovo življenje. Da so v romanu pogosto prisotni vojni motivi, v svoji recenziji opazi tudi Lucija Stepančič (2017), ko zapiše, da »skozenj zakorakajo brezštevni vojaki, ujetniki, begunci in pregnanci«, roman pa eksplicitno označi kot zgodovinski in vojni. Med elementi, značilnimi za vojne romane, prepoznamo torej že omenjeno vojno motiviko (med drugim npr. motive sodelovanja z okupatorjem, partizanskega upora, partijskih likvidacij, nacističnega ženskega koncentracijskega taborišča), vendar je motiv vojne v smislu prikaza oboroženih spopadov med političnimi enotami (državami, narodi) bolj v ozadju; podobno velja za motive vojaškega kolektiva in tovarišstva ter vojne morale; po drugi strani pa so motivi mučenja, trpljenja in smrti za zgodbo in njeno sporočilo zelo pomembni. Ti romanu dodajo dramsko oz. dramatično napetost², ki izvira iz konfliktov med liki. Pripoved romana prav tako ni linearna, saj je pogost pripovedni postopek retrospektiva oz. pogled nazaj. Roman je relativno obsežen, kar je značilno za vojni žanr, po drugi strani pa v njegovo epsko strukturo vdirajo tudi elementi lirizacije (npr. z vključevanjem medbesedilnih elementov), s čimer se roman oddaljuje od pričakovanega vzorca. Zaključimo lahko, da podobno kot oznaki ljubezenski in zgodovinski roman tudi oznaka vojni roman ne ustreza povsem izbranemu besedilu, saj sicer vsebuje njegove elemente, a po drugi strani od žanrskega vzorca tudi pomembno odstopa. Težko bi namreč trdili, da je roman *In ljubezen tudi* dokumentarni po svoji naravi, saj ne želi služiti zgolj kot »dokument o nekem času«, ampak prikaz vojnega (in povojnega) časa uporabi za kritiko vsakršne ideologije, s čimer je poglobljena njegova univerzalna sporočilnost.

---

² Prisotnost dramatične napetosti v Jančarjevem romanopisju je verjetno tudi razlog za pogosto dramtizacijo njegovih romanov, npr. romana *To noč sem jo videl*, ki je bil uprizorjen v SNG Maribor v sezoni 2021/22, roman *In ljubezen tudi* pa v isti ustanovi v sezoni 2024/25.

5 UGOTOVITVE

Ob branju Jančarjevega romana *In ljubezen tudi* lahko opazimo nekatere prijeme, ki jih literarna zgodovina označuje kot postmodernistične, med katerimi je najočitnejša medbesedilnost v obliki pogostega vključevanja citatov iz različnih pesniških del in aluzij na znane avtorje slovenske in svetovne književnosti. Na pomembnost poezije v romanu nas opozarja že njegov naslov, saj gre za del verza Byronove pesmi, ki ga lahko razumemo tudi kot element metafikcije, saj ga med svojim obiskom knjigarne, v kateri se bo vsak hip pojavil avtor sam, prebere ena izmed protagonistk romana. Prav tako pa naslov napoveduje ljubezensko tematiko oz. žanrski sinkretizem romana, ki v sebi prepleta žanrske vzorce ljubezenskega, zgodovinskega in vojnega romanopisja.

Literarna analiza je nadalje pokazala, da medbesedilne povezave opravljajo zelo različne vloge. Jančar s pomočjo citatov in aluzij iz poezije razvija temo ljubezni, saj je poezija pogosto njen simbol. V ljubezenskih odnosih ta poudarja moč čustev, poleg tega pa odsotnost poezije nakazuje na odsotnost pristne, globoke ljubezni. Poezija in ljubezen sta prikazani kot ideala, ki presegata čas in prostor, a hkrati Jančar pokaže, da se obe soočata z nepremostljivimi ovirami, tj. brutalnostjo vojne, ki na koncu premaga vse. Poleg karakterizacije odnosov pa poezija v romanu služi tudi kot karakterizacijsko sredstvo glavnih oseb, hkrati pa odraža nacionalno zavest in ideologijo posameznikov. Medbesedilni elementi so pogosto tudi orodje refleksije, saj likom omogočajo izražanje čustev, avtorju pa prikaz vplivov trenutnih družbenih okoliščin. Zato je pomenljivo, da za razliko od drugih jezikov avtor citatov iz nemškega jezika ne prevaja, temveč ohranja originalen zapis. Tako poudari nacionalne razlike in poda prepričljiv vtis takratnega kulturno razdvojenega Maribora.

Z vključevanjem citatov iz pesniških besedil in aluzij Jančar torej ne le bogati vsebino romana, temveč ustvarja tudi plast medbesedilnih povezav, ki omogočajo bralcu globlje razmisleke o vojni, ljubezni in krutosti zgodovinskih okoliščin, v katere so postavljeni njegovi protagonisti. Tako vnos medbesedilnih navezav na pesništvo ni le estetski dodatek, temveč je njihova vloga izjemno pomembna za celostno razumevanje avtorjevega sporočila.

Razvidno je tudi, da Jančar sicer uporablja nekatere postmodernistične postopke, med katerimi je najočitnejša medbesedilnost, a v romanu vendarle prevladujejo zmerno

modernistični (npr. večpramenskost pripovedi, menjavanje perspektive, tok zavesti) in tradicionalni (npr. vsevedni pripovedovalec, ki avtorju omogoči oblikovanje prepričljive in verjetne zgodbe, s katero bralce nagovori, se jih dotakne in jih spodbudi k razmisleku). S citiranjem pesniških besedil in aluzivnim navajanjem znanih avtorjev iz svetovne in slovenske književnosti pogloblja karakterizacijo književnih oseb in odnosov med njimi ter sporočila romana; tako še utrjuje resničnost upovedovanega sveta. Njegov namen torej ni rušiti iluzijo znotrajliterarne resničnosti in bralca opozarjati na fiktivno naravo tega, kar berejo, kar pomeni, da kljub uporabi postmodernističnih postopkov teh ne uporablja na postmodernističen način. Roman *In ljubezen tudi* je namreč učinkovita zmes tradicionalnih, modernističnih in postmodernističnih elementov, med katerimi slednji ne prevladajo, zato ga nikakor ne bi mogli označiti za postmodernistični roman.

Zato lahko zaključim, da:

- so v romanu prisotni metaficija, medbesedilnost in žanrski sinkretizem, vendar ne na način, ki je značilen za postmodernizem, s čimer je **delno potrjena 1. hipoteza**;
- je med postmodernističnimi elementi najpogostejša medbesedilnost, ki se pojavlja v obliki citatov iz različnih pesniških besedil in aluzij na znane avtorje oz. njihova dela, s čimer je **potrjena 2. hipoteza**;
- medbesedilni elementi opravljajo v romanu več vlog, med katerimi je morda najpomembnejša sooblikovanje sporočila romana, s čimer je **delno potrjena 3. hipoteza** (potrjen je prvi del hipoteze, drugi pa ovržen);
- za roman velja žanrski sinkretizem, saj se v njem prepletajo elementi ljubezenskega, zgodovinskega in vojnega romana, s čimer je **potrjena 4. hipoteza**;
- romana kljub pogostemu vključevanju elementov postmodernistične književnosti ne moremo označiti za postmodernistični roman, s čimer je **potrjena 5. hipoteza**.

S tem pa problematika uvrstitve Jančarjeve proze pod oznako postmodernizma zagotovo ni izčrpana. Možnost nadaljnjih raziskav se odpira v vprašanju, kako se v razvoju avtorjeve proze količina in pomembnost teh elementov spreminjata. Zanimivo bi bilo raziskati tudi prisotnost omenjenih elementov v zadnjem njegovem romanu, tj. *Ob nastanku svetu*, saj so ob branju slednjega zelo očitne številne aluzije (zlasti na Sveto pismo). Vsekakor lahko zaključimo, da Jančar spretno uporablja postmodernistične tehnike, ki v kombinaciji z drugimi (bolj tradicionalnimi) elementi bralce učinkovito popeljejo v prepričljiv in zanj značilen literarni svet.

6 VIRI IN LITERATURA

6.1 Knjižni viri in literatura

- Avsenik Nabergoj, Irena, 2011: *Literarne vrste in zvrsti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Barbič, Nina, 2010: *Intertekstualnost in intermedialnost v poeziji Uroša Zupana*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Hladnik, Miran, 1983: *Trivialna literatura*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jančar, Drago, 2008: *Joyceov učenec: Deset izbranih novel*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jančar, Drago, 2021: *In ljubezen tudi*. Ljubljana: Beletrina.
- Juvan, Marko, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kos, Janko, 1995: *Postmodernizem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. (Literarni leksikon, 43).
- Kos, Janko, 2001a: *Literarna teorija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kos, Janko, 2001b: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kos, Janko, 2005: *Pregled svetovne književnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kos, Janko., idr., 2009. *Literatura: leksikon*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Lah, Andrijan, 1997: *Mali pregled lahke književnosti*. Ljubljana: Rokus.
- Meglič, Drago, 2024: *Esej na maturi 2025*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Pibernik, France, 1983: *Čas romana: pogovori s slovenskimi pisatelji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Potisk, Martina, 2011: *Medbesedilnost v romanih romanih Draga Jančarja*. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
- Štepančič, Lucija, 2017. Drago Jančar: In ljubezen tudi. *Sodobnost*, letnik 81, številka 12, str. 1797–1800.
- Virk, Tomo, 2000: *Strah pred naivnostjo*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Smolej, Tone, 2022. Kranjčev Wutte, Svetinov Wolf in Jančarjev Mischkolnig: podoba nemškega častnika v treh slovenskih romanih. *Primerjalna književnost*, letnik 45, številka 12, str. 73–86.

6.2 Spletni viri

- Beletrina, 2025. *In ljubezen tudi*. <https://beletrina.si/knjiga/in-ljubezen-tudi>, pridobljeno 10. 1. 2025.
- Bukovec, Tomaž, 2017. *Darko Žnidarič, partizan: Trst smo osvobodili mi!* Dnevnik. <https://www.dnevnik.si/novice/slovenija/darko-znidaric-partizan-trst-smo-osvobodili-mi-2333154/>, pridobljeno 15. 11. 2024.
- *Drago Jančar*, 2024. Wikipedija. https://sl.wikipedia.org/w/index.php?title=Drago_Jan%C4%8Dar&oldid=6337028, pridobljeno 15. 11. 2024.
- *Jesenska pesem (Karel Destovnik)*, 2022. Wikivir. [https://sl.wikisource.org/w/index.php?title=Jesenska_pesem_\(Karel_Destovnik\)&oldid=204251](https://sl.wikisource.org/w/index.php?title=Jesenska_pesem_(Karel_Destovnik)&oldid=204251), pridobljeno 7. 4. 2025.
- Jurc, Ana, 2017. *Drago Jančar: Lahko ljubezen preživi pod oblakom zla?* MMC RTV Slovenija. <https://www.rtv slo.si/kultura/knjige/drago-jancar-lahko-ljubezen-prezivi-pod-oblakom-zla/420858>, pridobljeno 5. 1. 2025.
- Leiler, Ženja, 2017. *Izšel je novi roman Draga Jančarja*. <https://old.delo.si/kultura/knjiga/izsel-je-novi-roman-draga-jancarja.html>, pridobljeno 3. 5. 2024.
- Novice.at, 2024. *Roman o poskusu, kako v labirintu vojne ohraniti ljubezen*. <https://www.novice.at/kultura/roman-o-poskusu-kako-v-labirintu-vojne-ohraniti-ljubezen/>, pridobljeno 9. 1. 2025.
- Revija Ognjišče, b.d. *16. november*. <https://revija.ognjisce.si/spominjamo-se/2493-16-november>, pridobljeno 24. 8. 2024.
- ORF, 2020. *Kernstock kein Ehrenbürger von Maribor mehr*. <https://volksgruppen.orf.at/slovinci/meldungen/stories/3055018/>, pridobljeno 21. 9. 2024.
- Poetarum Silva, 2018. *Alojz Gradnik*. <https://poetarumsilva.com/2018/05/18/ostri-ritmi-17/>, pridobljeno 24. 8. 2024.
- Poetry Foundation, b.d. *So, We'll Go No More a Roving*. <https://www.poetryfoundation.org/poems/43845/so-well-go-no-more-a-roving>, pridobljeno 7. 4. 2025.

- Rolando Alarcón, b. d. *Dime donde vas morena*. SonicHits. [https://sonichits.com/video/Rolando Alarc%C3%B3n/Dime donde vas morena](https://sonichits.com/video/Rolando%20Alarc%C3%B3n/Dime%20donde%20vas%20morena), pridobljeno 7. 6. 2024.
- Ruščina, 2024. *Kultne ruske pesmi*. <https://www.ruscina.com/zanimivosti/kultura/ruske-pesmi/>, pridobljeno 28. 8. 2024.
- *Slovenske narodne pesmi. Kaj ti je, deklica*, b. d. <https://narodne-pesmi.si/pesmi/se-je-omozila/kaj-ti-je-deklica/>, pridobljeno 28. 8. 2024.
- *Slovenske narodne pesmi. Naprej zastava slave*, b. d. <https://narodne-pesmi.si/pesmi/partizanske-pesmi/naprej-zastave-slave/>, pridobljeno 21. 9. 2024.
- *Slovenske narodne pesmi. Slovenski fantje smo*, b. d. <https://narodne-pesmi.si/pesmi/kje-so-moje-rozice/rasti-rasti-rozmarin-2/>, pridobljeno 23. 9. 2024.
- *Slovenske narodne pesmi. Svobodna Slovenija*, b. d. <https://narodne-pesmi.si/pesmi/partizanske-pesmi/svobodna-slovenija/>, pridobljeno 21. 9. 2024.
- *Slovenske narodne pesmi. Vrtec ogradila bodem*, b. d. <https://narodne-pesmi.si/pesmi/moje-dekle-je-se-mlada/vrtec-ogradila-bodem/>, pridobljeno 28. 8. 2024.
- Slovensko narodno gledališče Maribor, b.d. Drago Jančar: In ljubezen tudi. <https://www.sng-mb.si/content/uploads/2024/05/Pedagoško-gradivo-In-ljubezen-tudi.pdf>, pridobljeno 21. 9. 2024.
- Stahrenberg, Carolin, 2019. *Veronika, der Lenz ist da – Songlexikon. Encyclopedia of Songs*. <https://songlexikon.de/songs/veronika/>, pridobljeno 10. 6. 2024.
- *Vojni roman*, 2024. Wikipedija. https://sl.wikipedia.org/wiki/Vojni_roman, pridobljeno 10. 1. 2025.
- Zobec, Duša, 2024. *Drago Jančar – Obrazi slovenskih pokrajin*. <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/jancar-drago/>, pridobljeno 15. 11. 2024.

7 PRILOGA

Priloga 1: Slovenska ljudska – *Kaj ti je deklica?* (Slovenske narodne pesmi, b.d.)

Kaj ti je deklica,
da si tak žalostna ?
Kaj mi je, nič mi ni,
srce me boli.

Oblekla bom črn gvant,
saj to je bil moj fant,
saj to je bil moj fant,
k' zdaj mrtev leži.

Na grob njegov bom vandrala,
na grob njegov bom sama šla,
tam bodem sanjala,
vse kar sva si b'la.

Fantič na vojsk' leži,
fantič, oj vstani mi.
Kak' čem jaz vstati,
k' me krogla teži.

Priloga 2: Alojz Gradnik – *Večer je, večer* (Poetarum Silva, 2018.)

Večer je, večer, tih je mrak,
besede tihe tih korak,
in srci nama v sladki sreči
medlita ko dve plahi sveči.

Večer je, večer, zdaj bo noč.
Tesneje stisni rok obroč
in glej me, še me glej in čuti,
kako sem tvoja v tej minuti.

Večer je, večer, ah, nocoj
ne bodi več z menoj, pokoj!
Ko bom ležala v kamri črni,
takrat se zopet k meni vrni.

Priloga 3: Karl Hynek Mácha – *Maj* (Ognjišče, b.d.)

(v prevodu Tineta Debeljaka)

Bil pozen mrak je – prvi maj –
večerni maj – ljubezni čas.
K ljubezni vabil grlic glas
je tja v dehtečih borov gaj.
V ljubezni sanjal mah je tih,
lagal ljubezen grm je bel,
ljubezen slavec roži pel,
iz rože mil dehtel je vzdih.
Tam jezero v temah gozdovja
bučalo je temno iz dna,
breg ga objemal je vsega.
Žareča sonca nadsvetovja
v neba so krogih zablodila,
v solzah ljubezni se svetila;
svetovi njih v nebo sijoče
kot v hram ljubezni večne šli so,
da vneti od ljubezni vroče
zgore v utrinke vgašajoče –

v njih ljubljenci se spet našli so.
In polna luna je ta čas –
zdaj blede, zdaj svetla, vsa taka
kot ljubica, ko ljubega čaka –
zardela rožnato v obraz:
v vodah si lica ogleduje
in v se zaljubljena vzdihuje.
Blesteče sence se gradov
primikajo se bliže, bliže,
da kot v objemih niže, niže
spuste v naročja se mrakov
in v eno z njimi se zlijo.
Gre za drevesom v mrak drevo.
Nazadnje gor se vrh stemni –
tam k brezi bor se prisloni
in k boru breza. Valček vre
za valčkom v potok. – Ljubi se –
v ljubezni maja – vse, prav vse.

Priloga 4: Slovenska ljudska – *Vrtec ogradila bodem* (Slovenske narodne pesmi, b.d.)

Vrtec ogradila bodem,
rožic nasadila bodem,
vmes pa nagelj, rožmarin,
da bom golj'fala fante z njim.
Kaj boš rev'ca ti golj'fala,
nisi lepa, nisi zala.
Grem skoz mesta in vasi,
povsod so lepše, kot s' pa ti.
Tam v Ljubl'anci so pa take,
ki imajo rinč'ce zlate,
ki se svetjo kakor luč,
da vid'jo fantje v temno noč.

Priloga 5: Rolando Alacrón – *Dime donde vas morena* (odlomek) (SonicHits, b.d.)

Dime dónde vas, morena
(Dime dónde vas, morena)
Dime dónde vas, morena,
a estas horas por ahí?
–Voy a la cárcel de Oviedo,
a visitar un pacifista
que lo han tomado los fascistas.
Dime dónde vas, morena,
a estas horas por ahí?
–Voy a la cárcel de Oviedo,
a visitar un pacifista
que lo han tomado los fascistas.

Prevod: Mitja Ribič – *Na oknu glej obrazek bled* (Dnevnik, 2017.)

Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj,
kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki bojuje se.
Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj?
Kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki je vihar.
Kam greš, črnolaska, kam greš nocoj?
Kam greš ob tej pozni uri?
Ne grem po vodo, ne po gospój,
grejem srce si, ki trpi v temi.

Priloga 6: Ruska ljudska – *Katjuša* (Ruščina, 2024.)

Zacvetele jablane in hruške,
vstale so meglice iznad rek,
prišla je na strmi breg Katjuša,
prišla na visoki strmi breg.

In zapela pesem čez poljane
o sokolu širnih je daljav
in o njem, ki ljubi ga vdano,
ki ji pismo drobno je poslal.

Ti letiš od drugih ptic hitreje,
mojo pesem nesi v daljni kraj

partizanu, ki nam brani meje,
lep pozdrav Katjušin mu predaj.

Misli naj na ljubico edino,
ki mu poje pesem čez gore,
naj obrani našo domovino,
jaz ohranim svoje mu srce.

Zacvetele jablane in hruške,
vstale so meglice iznad rek,
prišla je na strmi breg Katjuša,
prišla na visoki strmi breg.

Priloga 7: Slovenska ljudska – *Slovenski smo fantje* (Slovenske narodne pesmi, b.d.)

Slovenski smo fantje,
ob Drav'ci doma,
slovenskega duha,
slovensk'ga srca,
slovenskega duha, srca.

Vsak naj propade,
kdor rod svoj taji,
še zemlja ne pije,
njegove krvi.

Priloga 8: Simon Jenko – *Naprej zastava slave* (Slovenske narodne pesmi, b.d.)

Naprej zastava slave,
na boj junaška kri
za blagor očetnjave
naj puška govori!
Z orožjem in desnico,
nesimo vragu grom,
zapisat v kri pravico,
ki terja jo naš dom.
Naprej zastava slave,
na boj junaška kri,
za blagor očetnjave
naj puška govori!
Draga mati je prosila,
roke okol vrata vila,
je plakala moja mila,
tu ostani ljubi moj!
Zbogom mati, ljuba zdrava,
mati mi je očetnjava,
ljuba moja čast in slava,
hajdmo, hoj, zanjo v boj!
Naprej zastava slave,
na boj junaška kri,
za blagor očetnjave
naj puška govori!
Naprej! Naprej!

Priloga 9: Karel Destovnik – Kajuh: *Jesenska* (Wikivir, 2022.)

Še pomnite, tovariši,
kako bilo je sleherno jesen,
kako smo verovali v tistih dneh:
spomladi se vzdramilo bo v ljudeh?
Tako smo vselej hrepeneli.
Brez hrepenenja ne bi doživeli
jeseni, ki prihaja zdaj,
jeseni, ki ni naša
in vendar naša bolj ko vse do zdaj.
Od vsepovsod:
z gora, gozdov,
s porušenih domov
in iz grobov
kriči:
Zaupajte, tovariši, verujte!
V jeseni tej ni hrepenenja kalna voda,
kot divji, hrzajoči konj
prihaja k nam svoboda!

**Priloga 10: Partizanska pesem – Svobodna Slovenija (Slovenske narodne pesmi,
b.d.)**

Slovenci kremeniti, le stopimo v korak,
da osvobodimo svoj domači prag!
Čez gore, polja, po svetu naj doni:
Slovenija junaška, svobodna bodeš ti!
Mladen'či, mladenke, vi, starci in žene,
za svobodo našo, vsi naj se bore!
Čez gore, polja, po svetu naj doni:
Slovenija junaška, svobodna bodeš ti!
Svoboda res je zlata, svoboda nam je vse,
zanjo, če bo treba, vsakdo naj umre!
Čez gore, polja, po svetu naj doni:
Slovenija junaška, svobodna bodeš ti!
Sovrage vse zatrimo, očistimo zemljo,
da si izgradimo Sloven'jo združeno!
Čez gore, polja, po svetu naj doni:
Slovenija junaška, svobodna bodeš ti!
Vsi Srbi in Hrvati, vsi bratski narodi,
združimo se v zvezni Jugoslaviji!
Čez gore, polja, doni naj prek sveta:
živi velika zvezna naj Jugoslavija!

Priloga 10: Lord Byron – *So, We'll Go No More a Roving* (Poetry Foundation, b.d.)

So, we'll go no more a roving
So late into the night,
Though the heart be still as loving,
And the moon be still as bright.
For the sword outwears its sheath,
And the soul wears out the breast,
And the heart must pause to breathe,
And love itself have rest.
Though the night was made for loving,
And the day returns too soon,
Yet we'll go no more a roving
By the light of the moon.

Prevod: Janez Menart – *Glej, ne pojdeva več v dvoje* (SNG Maribor, 2024)

Glej, ne pojdeva več v dvoje
blodit v pozni čas noči,
najsí v srcu še toplo je
in še ščip blesti.
Toda meč svoj tok izje
in razum duha utrudi
in utrudi se srce
in ljubezen tudi.
In zato – čeprav lepo je
v noč sanjariti s teboj,
le ne pojdeva več v dvoje
blodit v lunin soj.